

OZVĚNY ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNOSTI

Pavel Maršálek

I.

V roce 2018 jsme si připomněli celou řadu významných výročí – mezníků našich dějin (v moderní době 1918, 1938, 1948, 1968). Šlo většinou o události tragické, které jsou pro nás mementem a jejichž opakování bychom si nepřáli – ztráta pohraničí v důsledku mnichovské dohody v r. 1938, komunistický puč v r. 1948, okupace vojsky Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem v r. 1968. Výjimkou z toho byl vznik Československé republiky v r. 1918, který bylo možné – a vzhledem ke stoletému výročí – i žádoucí oslavit. Fakt, že je 28. říjen na paměť vzniku první Československé republiky oficiálním státním svátkem, v tom nehraje hlavní roli. Je totiž co slavit i bez toho: získání státní samostatnosti, navíc ve formě demokratické republiky. To je vše, o co usilujeme i dnes a na co můžeme navázat.¹

Je jasné, že r. 1918 nastolil systémovou změnu. Podle T. G. Masaryka světová válka vyústila ve světovou revoluci, demokracie triumfovala nad monarchismem a teokracií.² Konkrétně došlo k rozpadu několika nadnárodních impérií a na jejich troskách se zformovaly nástupnické státy, které však často nebyly

---

¹K tomu viz EMMERT, F. *Osudové osmičky v dějinách Československa*. Brno, 2008. JAN, L. a kol. 8: *Osmičky – osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici*. Praha, 2018.

²Bližie NEUDORFLOVÁ, M. Filozofické a hodnotové základy Masarykovho poňatia štátnosti. Od Českej otázky k Novej Európe. In: MIČKOVÁ, Z. (ed.). *100 rokov od vzniku ČSR*. Banská Bystrica, 2018, str. 34 an.

národnostně monolitní, ale multietnické a v řadě případů ani demokratické: místo demokracie se prosadil nový autoritarismus, popř. totalitarismus. Náš vývoj byl do značné míry specifický: Československo se budovalo jako národní stát, ve skutečnosti však bylo – vzhledem k početným národnostním menšinám – státem multietnickým. Češi a Slováci, pragmaticky spojení pod hlavičkou československého národa, nacházeli jen obtížně shodu se silnými národnostními menšinami, které ideu československého státu příliš nepodporovaly nebo se jí stavěly na odpor. Naproti tomu demokracie se až do r. 1938 celkem úspěšně rozvíjela, a to bez ohledu na příklon k autoritarismu či totalitarismu v sousedství. Zajímavé je, že po skončení druhé světové války, resp. po r. 1948, vývoj nabral úplně opačný směr: v důsledku odsunu německé menšiny a oslabení maďarské menšiny se Československo změnilo v téměř národní stát dvou formálně rovnoprávných národů – Čechů a Slováků. Demokracii ale pod sovětským vlivem vystřídal komunistický totalitarismus. Jeho pád v r. 1989 a obnovení demokratického systému následoval poměrně rychlý rozpad československého státu, federalizovaného už v r. 1968. Od počátku r. 1993 byly Česká republika a Slovenská republika samostatnými státy.³

Přestože kontury vývoje československé státnosti jsou zřetelně identifikovatelné, mnoho otázek ohledně ní zůstává nezodpovězeno nebo předmětem sporů. J. Hřebejk se v jednom ze svých článků pokusil tyto sporné momenty postihnout a zformulovat do otázek: Byl vznik Československa logickým a očekávaným vyvrcholením nazrálého procesu, nebo jen intermezzo středoevropských dějin, nebo dokonce omyl vítězných mocností? „Bylo to zhmotnění ideje státnosti československé, nebo jen dobová modifikace ideje státnosti české? Kdo byl mozkiem a hnacím motorem ideje státnosti československé, jaká byla její podpora ve veřejnosti? Byla idea vytvoření samostatného československého

---

³V přehledu KURAL, V. *Češi, Němci a mnichovská křížovka*. Praha, 2002. KABELA, J. *Z kapitalismu do socialismu a zpět*. Praha, 2005.

státu ideou jedinou, nebo ‚jen‘ ideou vítěznou?‘⁴ Na tyto a další otázky chci odpovědět a položím i otázky vlastní. Bude mne také zajímat, jak fungovaly česko-slovenské vztahy a k čemu došlo, že se společný stát rozpadl, jakož i v neposlední řadě co z československé státnosti přetrvává.

II.

Interpretaci vzniku Československa je více a velmi závisejí na tom, kdo a kdy je provádí. Stanoviska k této otázce jsou zpravidla ovlivněna kolektivně sdílenými představami o emancipaci národa, k němuž interpret patří. Kromě toho bývá hodnocení podmíněno také dobou a aktuální situací, v níž k němu dochází. Stejná událost se může jevit jinak příslušníkům různých generací.⁵

Vznik Československa byl a dodnes je většinou Čechů a částí Slováků vnímán jako završení národní emancipace, uskutečnění státní ideje. Odrážela se v tom letitá zkušenost národů, které nepatřily v habsburské monarchii k privilegovaným, ale spíše k opomíjeným nebo potlačovaným. U Čechů uvedený pocit převládl, protože státnost československou pokládali za obnovenou nebo rozšířenou státnost českou. Na Slovensku byla situace diferencovanější. Ztotožněna s Československem byla jen část Slováků, která přijala oficiálně prosazovanou fikci o československém národě (čechoslovakismus). Pro mnoho Slováků byl (a dodnes je) vznik Československa jen předstupněm skutečného národního osvobození, dosažení státní samostatnosti. Velkou roli v tomto postoji sehrály nesplněné sliby o autonomii Slovenska, které řada slovenských politiků i občanů vnímala

---

⁴ HŘEBEJK, J. Státní občanství a naše státnost. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. Č. 1–2/1999 (Státnost česká a československá – tradice a kontinuita), str. 57.

⁵ Viz KLIMKO, J. Storočnica od vzniku Československa a metamorfózy jeho interpretácie. In: LACLAVÍKOVÁ, M., VYŠNÝ, P. (eds.). *Právno-historické trendy a výhľady*. Trnava, 2019, str. 30 an.

úkorň. Někteří z nich by se spokojili s autonomií, i kdyby to mělo znamenat setrvání v rámci uherského státu (V. Tuka). Rozdílný postoj k r. 1918 a vůbec k československé státnosti v českých zemích a na Slovensku je dodnes patrný např. v preambulích ústav: zatímco česká preambule se k dobrým tradicím československé státnosti hlásí, slovenská je přehlíží a zmiňuje pouze cyrilometodějské duchovní dědictví a historický odkaz Velké Moravy.⁶

V odborné literatuře někdy a v obecném povědomí často bývá zafixován názor, že vznik Československa byl výsledkem působení dějinné nutnosti, že k tomuto cíli historický proces přímo směřoval. Jako argumenty na podporu této koncepce obvykle zaznívají tvrzení o etnické blízkosti, popř. identitě, Čechů a Slováků, o podobné mentalitě a vzájemném propojení v minulosti, jakož i o programových shodách týkajících se státnosti. V mnoha ohledech se k tomuto lineárně deterministickému pojetí vzniku Československa přiklání marxisticko-leninská historiografie. Její chápání vývoje jako procesu utvářeného hlavně ekonomickými faktory a ústícího v sociální a národní osvobození takový závěr umožňovalo. Od ostatních deterministů se však marxisticko-leninští historici v jednom podstatném ohledu odlišovali: za vlastního hybatele dění, které vyústilo ve vznik československého státu, pokládali Velkou říjnovou socialistickou revoluci. Deterministické schéma tím bylo povýšeno na nepravdivou konstrukci.⁷

Ve skutečnosti nic jako jednosměrná cesta ke vzniku Československa neexistuje. Důvodů je více. Češi a Slováci jsou sice kulturně a historicky propojené národy, jejich vývoj však probíhal v různých státních útvarech. Česká a slovenská státnost

---

⁶ O tom LYSÝ, M. Národné oslobodenie a historické bezvedomie. Tamtéž, str. 158 an.

⁷ Viz např. ŘÍHA, O. *Ohlas Říjnové revoluce v ČSR*. Praha, 1957. KRÍŽEK, J. *Říjnová revoluce a česká společnost*. Praha, 1967. VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha, 1964, str. 407 an.

– to jsou dva různé příběhy, které se jen částečně překrývaly.⁸ Češi měli od úsvitu dějin svůj vlastní stát s jádrem v Čechách, popř. v Čechách a na Moravě, který čas od času expandoval do přilehlých teritorií, někdy tedy i na Slovensko. Na počátku novověku se spolu se svým státem stali součástí habsburského soustátí, kde o svůj stát postupně přicházeli, nikoliv však o svou státnost. Od sklonku 18. století, kdy má počátek české národní obrození, můžeme pozorovat snahu o restituci českého státu v rámci sjednocující se habsburské monarchie, která vyvrcholila v 60. a 70. letech 19. století a pokračovala až do zániku říše v r. 1918. Z obav před silou zrozeného Německa a ruského carismu neusilovala česká politická elita (až na výjimky) o státní samostatnost, nýbrž jen o spravedlivé přebudování habsburské říše. Přes zjevný neúspěch těchto snah se čeští politici této strategie prosazované různou taktikou až do sklonku první světové války nevzdali.⁹

Rozvoj slovenské státnosti byl komplikovaný (ne-li nemožný), protože Slovensko bylo částí Uher. K. Kálal napsal v knize *Slovenské pohledy*, že „Slovákovi je často Rumun bližší než Čech, jeť Rumun z vlasti, Čech z cizího státu“. Situaci ještě zhoršovalo, že ze 16 stolic na Slovensku jen 4 byly zcela slovenské, 6 většinou a 6 menšinou slovenské.¹⁰ Další problém představovala rychle postupující maďarizace, která zasáhla společenský život, správu i hospodářství a která rdousila rozvíjející se slovenské národní hnutí. Za této situace byl požadavek slovenské autonomie, který se objevil, víceméně utopický. Slovenský národ zápasil o udržení.¹¹ K. Krofta charakterizoval postavení a aspirace Slováků po r. 1867 následovně: „Jejich politický život byl od zavedení dualismu velmi chudý – v uherském parlamentě mívali

---

⁸ Více k tomu FLIEDER, R. *Státní myšlenka Čechů a Slováků*. Praha, 1947.

⁹ Přehledně kol. aut. *Naše živá i mrtvá minulost*. Praha, 1968. PÁNEK, J. a kol. *Idea českého státu v proměnách století*. Praha, 2008.

¹⁰ KÁLAL, K. *Slovenské pohledy*. Praha, 1917, str. 6–9.

¹¹ Viz URBAN, O. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha, 1991, str. 156 an., 160, 206 an., 222 an.

2–7 poslanců, od r. 1910 jen 3 – a vyčerpával se skoro jen bojem za rodnou řeč. Kdežto jedni, zvl. starší, uspávali se romantickým snem o osvobození svého národa Ruskem, jiní s důvěrou a nadějí vzhlíželi k Čechům. Přitom neměli odvážnějších plánů politických. Šlo jim sotva o více než o zachování vlastní národnosti proti snahám maďarizačním, jež stále se stupňující, uváděly ji do nejvážnějšího nebezpečí.¹²

Tento pro Čechy a Slováky nedobrá stav by se sotva změnil bez silného impulzu zvenčí. Tím se stala první světová válka, která dala oběma národům šanci vysvobodit se z rakousko-uherského sevření, resp. z německého a maďarského klinče, v nichž se nacházely. Vojenská porážka centrálních mocností pro to vytvářela nejlepší možné předpoklady. Exilová reprezentace obou národů, v níž se angažovali za Čechy T. G. Masaryk a E. Beneš a za Slováky M. R. Štefánik, ve spolupráci s krajanskými organizacemi Čechů a Slováků se dokázaly shodnout na programu státní samostatnosti, na vytvoření demokratického prozápadně orientovaného Československa a získat pro tento plán souhlas dohodových mocností. K tomuto záměru se po delším váhání přiklonily i domácí politické špičky. Prohlášení státní samostatnosti 28. října 1918 v Praze, k němuž se připojili zástupci slovenského národa Martinskou deklarací o dva dny později, bylo finalizováno potlačením separatistické akce německé menšiny v pohraničí a porážkou invaze maďarských bolševiků na Slovensku v následujícím roce.¹³

Vznik Československa byl přijat širokými lidovými vrstvami s nadšením a nadějemi na lepší život a jeho datum zůstalo pro většinu lidí symbolem i v těžkých dobách. V opozici stály národnostní menšiny, které odmítaly československou státní ideu a požadovaly právo na sebeurčení, jakož i vrstvy spojené

---

¹² KROFTA, K. *Stará a nová střední Evropa*. Praha, 1929, str. 68.

¹³ Nejpodrobněji VOJÁČEK, L. *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha, 2018.

s existencí Rakousko-Uherska (katolická hierarchie, část šlechty, úřednictva a vojáků) a ti, co nevěřili v životaschopnost nového uspořádání. Proti unitární podobě státu vystupovali i slovenští autonomisté, kteří poukazovali na nesplněné sliby a zpochybňovali čechoslováckismus. Postoj těchto segmentů obyvatelstva se příliš neměnil, jen v dobách stability a prosperity byl méně patrný, zato v dobách krize byl nepřehlédnutelný. Tak tomu bylo za tzv. druhé republiky a protektorátu. Jeho propagátoři vycházeli vstříc nacistickému prohlašování první Československé republiky za produkt omylu, lži a násilí. Po komunistickém puči v r. 1948 byl význam vzniku Československa zmenšován vyzvedáváním okamžiků našich dějin, které souzněly s komunistickou ideologií. Dnes se nezřídka děje něco podobného, ovšem ve prospěch jiných tradic: starorakouských a druhorepublikových, na Slovensku bývá často připomínán klerofašistický stát z období druhé světové války. Jde o zjevné selhání historické paměti. Svůj podíl na to mají politické faktory i výměna generací.¹⁴

III.

Na začátku těchto úvah byla položena řada otázek týkajících se povahy československé státnosti, jejího hodnocení a poměru ke státnosti české. Bylo ukázáno, že vznik Československa byl dílem příznivé souhry okolností, možná i šťastných náhod, a aktivit protihabsburského odboje a krajanských organizací. Za spojením Čechů a Slováků, navíc pod hlavičkou československého národa, stála kromě jejich spřízněnosti pragmatická úvaha, že se tak přečíslení početné národnostní menšiny, které československý stát odmítaly.¹⁵ Pro Slováky měla tato aliance

---

¹⁴ K tomu KREJČÍ, J. Etnická úskalí Československa a jejich křivolaká řešení. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. Č. 1–2/1999 (Státnost česká a československá – tradice a kontinuita), str. 79 an. OLIVOVÁ, V. Mocensko-politická manipulace s dějinami první republiky. Tamtéž, str. 47 an.

¹⁵ Srov. J. Příbáň označuje projekt čechoslováckismus za snahu „vytvořit ústavodárný národ, který by zůstal současně otevřený i inkluzivní a dokázal vytvořit demokratickou

s Čechy ještě jeden podstatný účel: zajistit jejich přežití jako národa.

Viděno jen touto optikou bylo založení československého státu spíše vybočením z dosavadní linie vývoje české státnosti. České země se spojily s územím, které k nim v minulosti státoprávně nepatřilo, a český národ byl včleněn do uměle vytvořeného celku – československého národa. Některé pohledy na utváření české státnosti mají dokonce za to, že teprve vznikem Československa zanikl starý český stát, který prý přežil předchozí rakouskou centralizaci a unifikaci, jakož i rakousko-uherský dualismus.¹⁶ I když lze tuto tezi úspěšně zpochybnit, jisté se zdá jedno: česká státnost získala novou podobu.

Pro etablování nějaké podoby státnosti jsou důležité dva faktory: doba trvání a přijetí občany. Jde o to, aby se občané s touto podobou státnosti ztotožnili a aby se vytvořený stav po nějakou dobu udržel. Oba tyto faktory fungují propojeně. Státnost je tím pevnější, čím více lidí se s ní ztotožní a čím delší dobu trvá. Čím déle trvá, tím pak je vyšší pravděpodobnost, že ji lidé přijmou.

Už v pomyslném rodném listě mělo Československo vepsán jeden velký problém: nebylo homogenním národním státem, i když se to pokoušelo předstírat. Svým složením spíše odpovídalo státu multietnickému. V tomto ohledu v mnohém připomínalo staré Rakousko-Uhersko, od něž se jinak snažilo odstříhnout.¹⁷ Bohužel ale nemělo k dispozici tolik času, kolik měla někdejší monarchie k asimilaci různých národů v ní sdružených. Tvůrcové

---

republiku společně se všemi ostatními národnostmi žijícími na území tehdejšího Československa“. HVÍŽDALA, K., Přibáň, J. *Hledání dějin*. Praha, 2018, str. 175.

¹⁶HLAVAČKA, M. České státní právo v historické retrospektivě. *Historický obzor*. Č. 5/1993, str. 111 an.

¹⁷MALÝ, K. Překonání rakouských monarchistických tradic v českém ústavním a právním řádu. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.). *Ústavní kontinuita České republiky s československou tradicí*. Praha, 2018, str. 286. GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republice*. Bratislava, 2018.

československé státnosti se pokusili těmto úskalím čelit. Jednak přišli s konceptem československého národa, který měl zajistit státnímu národu převahu nad menšinami, menšinám garantovali rozsáhlá menšinová práva a všem humanitu, rozvoj a prosperitu – nově vytvořený stát měl být národnostně a sociálně spravedlivý¹⁸. Ačkoli šlo o racionální kroky, ambivalentní či přímo nepřátelský poměr řady občanů k Československu se zlepšit nepodařilo nebo zlepšení nastalo jen na přechodnou dobu.

Bez problémů nebylo Československo přijímáno ani „československým národem“. Nešlo ani tak o Čechy, ale o Slováky. Řada z nich nebyla spokojena s fikcí československého národa (více katolíci než evangelíci). A oprávněně. V době, kdy se začala naplňovat myšlenka čechoslovakismu, už byli Slováci plnohodnotným národem s vlastním jazykem, inteligencí a politickou reprezentací. Mimoto slovenská společnost se od české podstatně lišila. J. Krejčí píše o tom, že „na Slovensku převládal jiný typ sociálně-kulturní orientace než v zemích českých. Ve slovenské společnosti bylo kromě zřetelnějších krajových odstínů zastoupeno silnější uvědomění náboženské příslušnosti a rodinných vztahů. Sociálněekonomicky a v důsledku toho i kulturně byla slovenská společnost více agrární, více venkovská než společnost česká“. To byly nezanedbatelné rozdíly, které musely vyvolávat pnutí. Dalším důvodem nespokojenosti Slováků byla upřená autonomie. Tu podporovala zhruba polovina Slováků, kteří pravidelně volili autonomistické strany. Uspokojit jejich požadavek se ale nedařilo: zavedení zemského zřízení na základě reformy veřejné správy z r. 1927 jim vycházelo vstříc jen částečně. Svého cíle autonomisté dosáhli až v pomnichovském, druhorepublikovém období. Zvláštní je, že ani rozvojová politika – snaha kulturně pozvednout Slovensko – nezvyšovala loajalitu Slováků k republice, spíše naopak. Např. vybudování

---

¹⁸ PAVLÍČEK, V. 100 let od vzniku Československa a obnovení české státnosti – kontinuita a diskontinuita. In: GERLOCH, A., KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.). *Ústavní kontinuita...* Str. 478 an. Viz též KUKLÍK, J. *Příběh československé ústavy 1920 I*. Praha, 1920.

slovenského školství jim dodalo jen nové sebevědomí a umocnilo jejich úsilí o úplnou politickou emancipaci.¹⁹

Na úplné odmítnutí narazilo zpočátku Československo u národnostních menšin – zvláště u německé. Ty je vnímaly jako překážku svého národního sebeurčení. Za částečným zlepšením v prvním desetiletí existence republiky stálo uzákonění rozsáhlých menšinových práv a zajištění hospodářské prosperity. Od poloviny 20. let byli zástupci německé menšiny dokonce ve vládě. Následná hospodářská krize a nástup nacistů k moci v sousedním Německu ale prudce zhoršily situaci. Německá menšina se orientovala na dosažení autonomie a postupně se stala přímo nástrojem nacistického Německa k rozbití republiky. Toho bylo nakonec dosaženo v březnu 1939. Agónii pomnichovské druhé československé republiky ukončilo pod německým tlakem provedené vyhlášení slovenské nezávislosti a okupace zbytku českých zemí nacistickým Německem s následně vyhlášeným protektorátem.²⁰

V letech 1939–1945 se československá státnost změnila na boj o ni. Byl veden proti nacistickým okupantům a jejich spojencům (tím bylo i Slovensko vedené Ľudáky). Zásluhou tohoto boje v rámci protifašistické koalice bylo obnoveno Československo, ovšem na zcela nových základech. Změnilo se v prakticky národní stát, tentokrát již dvou rovnoprávných národů Čechů a Slováků. Německá menšina byla až na výjimky odsunuta, maďarská sice směla zůstat, ale byla vystavena asimilaci. Struktura unitárního státu byla modifikována soustavou slovenských orgánů, které měly počátek ve Slovenském národním povstání na sklonku druhé světové války. Rozsah pravomocí slovenských orgánů se však na základě tří pražských dohod postupně zmenšoval ve

---

¹⁹ KREJČÍ, Etnická úskalí... Str. 82. Též CHOVANEC, J. Sto rokov od vzniku prvej ČSR a postavenie Slovenska až do jej zániku v roku 1939. In: MIČKOVÁ, Z. (ed.). *100 rokov...* Str. 174 an.

²⁰ Důkladně PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu*. Praha, 2009, str. 165 an. Též KURAL, V. *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*. Praha, 2002.

prospěch pražského centra. Odrážela se v tom hlavně snaha komunistů oslabit hegemonu politického systému na Slovensku – Demokratickou stranu. Záminkou byl boj proti hrozbě slovenského separatismu a „novoludáctví“.²¹

Tyto trendy se ještě zvýraznily po uchvácení moci komunisty v r. 1948. Prosadila se tuhá centralizace, kterou reprezentovalo celostátní komunistické stranické vedení zatlačující a nahrazující státní orgány. Činnost slovenských orgánů byla marginalizována. Bojovalo se proti slovenskému „buržoaznímu nacionalismu“. I dříve samostatná Komunistická strana Slovenska se v září 1948 stala územní organizací Komunistické strany Československa. Po částečném zlepšení postavení slovenských orgánů v r. 1956 nastoupila další vlna centralizace. Ta nacházela oporu u prezidenta republiky Novotného, který v posilování slovenských orgánů viděl nebezpečí pro existenci československého státu. Urychlení integrace českých zemí a Slovenska měla zajistit zvýšená industrializace Slovenska. Vycházelo se z toho, že stejná životní úroveň utuží jednotu státu. Fungovalo to ale přesně naopak. Industrializací získal slovenský národ pocit soběstačnosti.²²

To se plně ukázalo a ještě vystupňovalo v období společenského uvolnění 60. let. Nové stranické vedení v čele s A. Dubčekem, který byl slovenské národnosti, uvolnilo cestu federalizaci státu. Ta byla na Slovensku již delší dobu považována za prioritu, na rozdíl od českých zemí, kde se tématem číslo jedna stala demokratizace. Nakonec federalizace státu z podzimu 1968 byla jedním z mála výsledků reformního procesu násilně ukončeného invází vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Realizovala se však s akcenty na práva federace, tedy v centralizovanější podobě,

---

²¹ KOCIAN, J. Československo – stát Čechů a Slováků. In: *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989*. Praha, 2019, str. 295 an. PETRÁŠ, R. *Menšiny v komunistickém Československu*. Praha, 2007, str. 88 an.

²² KOCIAN. Československo... Tamtéž. Dále KREJČÍ. Etnická úskalí... Str. 84 an.

než bylo plánováno. Přesto však tento fakt nebyl pokojnému soužití obou národů na újmu. Komunistická státní moc tlumila jakékoli spory i diskusi o nich.²³

Rok 1989 představoval zásadní obrat. Demokratizace zbavila společnost dosavadních pout. Na pořad dne se dostala témata tabuizovaná i marginalizovaná. Předmětem celospolečenské debaty se většinou ze slovenské iniciativy stala restrukturalizace federace. Bylo zřejmé, že Slováci jsou s dosavadním uspořádáním hluboce nespokojeni. Žádali svébytnější postavení Slovenska uvnitř federace, někteří konfederaci nebo i státní nezávislost. V nekonečném procesu hledání ideálního uspořádání se společný stát stále více rozvolňoval, resp. rozpouštěl. Ukazovalo se, že Slovensko spěje neodvratitelně k samostatnosti. Zánik společného státu Čechů a Slováků proběhl v klidu, na základě dohody politických reprezentací. Námitky dodnes vzbuzuje, že se tak stalo bez referenda.²⁴

V tuto chvíli již lze dát odpověď na svrchu vznesené otázky týkající se československé státnosti, pokud už na ně nebylo odpovězeno výše. Pro oba národy – Čechy a Slováky – byla bezesporu něčím jiným. Pro Čechy představovala dovršení vlastní národní emancipace, rozšíření (modifikaci) státnosti české. Pro Slováky byla jen jakousi přestupní stanicí k vlastnímu národnímu osvobození, k samostatnému státu. Svým trváním a obsahem nebyla jen intermezzem středoevropských dějin a už vůbec ne omylem velmocí.

---

²³ KOCIAN. Československo... Str. 298 an. Viz také ŽATKULIAK, J. *Federalizácia československého štátu 1968–1970. Vznik česko-slovenskej federácie roku 1968*. Vyšlo jako 1. sv. 5. dílu Pramenů k dějinám československé krize 1967–1970. Praha–Brno, 1996.

²⁴ Viz RESCHOVÁ, J. Paradoxy česko-slovenských vztahů. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. Č. 3/2018, str. 13 an. J. Kudrna v této souvislosti výstižně poznamenává: „Pro Českou republiku je dosti typické, že se v klíčových momentech sahá k pragmatickým a praktickým řešením nepočítajícím s participací lidu.“ KUDRNA, J. Ustavení parlamentu při vyhlášení samostatného Československa a Polska: dvě různé cesty s týmž cílem. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. Č. 3/2018, str. 127.

IV.

Často se říká, že není možné dvakrát vstoupit do stejné řeky. Skeptici ironicky dodávají, že do některých řek člověk nevstoupí ani jednou. Přesto se musíme ptát, zda by mohlo dojít k obnovení československého státu. Otázka je to zajisté legitimní. Zkušenost totiž potvrzuje, že v politice nelze žádnou možnost předem zcela vyloučit a dějiny umí překvapit.

J. Reschová, která se touto otázkou zabývala, hodnotí československý poměr jako vztah plný paradoxů. Za jeden z největších považuje okolnosti vzniku společného státu Čechů a Slováků: „Československo vzniká v době, kdy si byli jeho budoucí občané v tehdejší válkou rozvráceném Rakousku-Uhersku společensky, jazykově, politicky, nábožensky a kulturně vzdáleni. K rozdělení československého státu dochází v historickém okamžiku, kdy společnost si byla v obou republikách z hlediska sociálních parametrů blízkosti nejbliže.“²⁵ Proč by tedy nemohlo Československo v nějaké podobě znovu povstat? Existuje vůbec něco, co restituci tohoto svazku brání?

Za bezmála tři desítky let života Čechů a Slováků v samostatných státech se ukázalo, že rozlučka oběma národům vyhovuje a prospěla. To, co si v době dělení federace většina obyvatel hlavně českých zemí nedokázala představit a ani si nepřála, se stalo realitou každodenního života, která funguje lépe než násilné hledání kompromisů za časů federace, s nimiž nakonec nezřídka nesouhlasil vůbec nikdo. Než nekonečné dohadování a výčitky, kdo na koho doplácí, je lepší současný stav. Vzájemné spolupráci obou států v rámci Evropské unie a pěstování dobrých vztahů mezi oběma národy, které se rozvíjejí jako možná nikdy předtím, nic nebrání.²⁶ Co by se tedy získalo obnovením státoprávního svazku Čechů a Slováků? Domnívám se, že za

²⁵ RESCHOVÁ, J. *Paradoxy...* Str. 16.

²⁶ Viz HOLÝ, L. *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha, 2010, str. 187 an.

stávajících poměrů nic. Československý sen ať zůstane nostalgii, kterou se postupně stal. Čemu by se ale mělo bránit, je falzifikace československých dějin a manipulace s nimi. Té se dodnes dopouští ľudácká a sudetoněmecká historiografie, které československý stát mnohdy líčí jen jako nástroj národnostního útisku a dějiny redukuje na pouhý soupis hříchů, kterých se Češi na jiných dopustili.²⁷ Prospěje se tím pravdě a porozumění mezi národy.

Definitivně však nové česko-slovenské státoprávní spojení vyloučit nelze. V minulosti snahu o sjednocení obou národů v jednom státě generoval pocit ohrožení národní existence. Ten – jak se zdá – v integrované Evropě ustoupil. Spolehnout se ale na to, že tento stav vydrží navždy, se stoprocentní jistotou nemůžeme. Jednou, třeba zadlouho, může nastat situace, kdy k sobě oba národy z nouze, pod tlakem okolností opět najdou cestu a začnou spolupracovat ve snaze přežít. Nebude muset ani jít o válečný konflikt nebo jinou podobnou hrozbu. Důvodem může být krize evropského sjednocování a snaha o její překonání.

Závěr

V Československu se v r. 1918 spojily dva národy – Češi a Slováci – s rozdílnou úrovní, mentalitou a preferencemi. S ohledem na přítomnost početných národnostních menšin to učinily pod hlavičkou československého národa. Oba národy tak dokonale využily příležitost, kterou jim dějiny nabídly. Jejich stát přinášel humanitu, rozvoj a prosperitu. I tak musel čelit odstředivým tendencím menšin, agresorům v sousedství a vnitrostátnímu pnutí mezi Čechy a Slováky, kteří postupně aspirovali na národní

---

²⁷ K tomu RYCHLÍK, J. První Československá republika v slovenské ľudácké a neoludácké historiografii. In: *Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii*. Praha, 1998, str. 73 an. ŠEBEK, J. Národnostní problémy první ČSR v historiografické reflexi (stav ke konci 20. století). Tamtéž, str. 89 an.

a státní svébytnost. Proto měla československá státnost částečně turbulentní charakter a po mnoha desetiletích soužití obou národů vyústila v krátké době po pádu komunistického režimu v pokojné rozdělení společného státu. Přes objektivní přínos, který československá státnost měla, z ní ale plyne jedno podstatné poučení: ať si každý národ nechá svou vlastní státnost. Dobrým vztahům národů to nebude na újmu, spíše naopak. V tom asi spočívá její největší odkaz.